บทบาทและการปรับตัวของชุมชนต่อการเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติในเมียนมาร์: กรณีศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างชุมชนพระธาตุอินทร์แขวนและชุมชนพุกาม

พัทธ์ธีรา สมบูรณ์สิน

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

d-distance@hotmail.com

บทคัดย่อ

"เมียนมาร์" เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาและเติบโตอย่างรวดเร็วในเรื่องของการท่องเที่ยวอย่างมาก หลังจากเปิดประเทศสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ของเมียนมาร์ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งเอเชียและยุโรป ดังนั้นชุมชนเมียนมาร์ที่อาศัยอยู่บริเวณรอบสถานที่ท่องเที่ยวของเมียนมาร์นั้นจะต้องได้รับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมาก การศึกษาในครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นศึกษาบทบาทและการปรับตัวของชุมชนต่อการเปิดรับนักท่องเที่ยวเข้ามา โดยพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษาคือ ชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและชุมชนในพุกาม เนื่องจากทั้ง 2 สถานที่ท่องเที่ยวนี้ได้รับความนิยมอย่างมากในการท่องเที่ยว และมีความน่าสนใจสำหรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน จากการศึกษาพบว่าชุมชนทั้งพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามได้มีส่วนช่วยในการสนับสนุนการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวของเมียนมาร์มีการพัฒนาและบริการนักท่องเที่ยวมากขึ้น รวมถึงชุมชนยังมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การท่องเที่ยวของเมียนมาร์สามารถก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังต้องปรับตัวสำหรับการดำเนินชีวิตของตนเองเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น แต่หากนำชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามมาเปรียบเทียบกันจะพบว่าบทบาทต่อการเปิดรับนักท่องเที่ยวนั้นมีความเหมือนกันในเรื่องของการบริการนักท่องเที่ยวให้สามารถเดินทางได้สะดวกมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังคงแตกต่างกันในเรื่องของสินค้าที่ระลึกที่ขายให้กับนักท่องเที่ยว เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายในความต้องการขายต่อนักท่องเที่ยวแตกต่างกัน ส่วนในเรื่องของการปรับตัวนั้นชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนมีการพยายามปรับตัวมากกว่าที่พุกาม ทั้งด้านภาษา สินค้าที่ระลึก และการบริการ เนื่องจากชุมชนต้องการผลักดันให้พระธาตุอินทร์แขวนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และเกิดความประทับใจหลังจากกลับไป ในขณะที่พุกามจะไม่ค่อยมีการปรับตัวมากนัก เพราะคนในชุมชนคิดว่าการเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ดีอยู่แล้ว จึงไม่ต้องการพัฒนามากขึ้น ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวของเมียนมาร์ในอนาคต ชุมชนถือได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องในการช่วยผลักดันให้เมียนมาร์พร้อมที่จะเปิดรับนักท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: บทบาทของชุมชน, การปรับตัวของชุมชน, การเปิดรับนักท่องเที่ยว, พระธาตุอินทร์แขวน, พุกาม, เมียนมาร์

Role and Adaptation of Community To Exposure Tourists in Myanmar: Case Study To Compare Kyaikhtiyo's Community and Bagan's Community

Pattheera Somboonsin

Faculty of Sociology and Anthropology
Thammasat University

d-distance@hotmail.com

Abstract

"Myanmar" is a country which is developing and rapid growing In terms of tourism highly. After opening of their country, the various attractions of Myanmar have been interested from both Asia and Europe. Therefore, the Myanmar people who live around the attractions of their country would have to be extremely changed from the above. In this study, then focuses on the role and adaptation of the community to get tourists to come to visit by the area of the study is Kyaikhtiyo community and the community in Bagan. Because of both have been differently popular and particularly attractive for tourism. From the study found that people in both Kyaikhtiyo and Bagan communities have affected to support tourism in Myanmar more development and tourists. Including the community has adjusted continuously for quickly moving forward of tourism in Myanmar. They also have to adapt their lifestyle to improve the quality of life in the community even more good. The community around Kyaikhtiyo and Bagan were compared. It will show that the role of exposure is the same in terms of tourist services to travel more convenient. But it's still different in the souvenirs selling to tourists because the target groups in need of different selling. Their adaptation surrounding Kyaikhtiyo community is trying to adjust rather than Bagan. Either linguistic, souvenirs and services because people in the community think that they want to push Kyaikhtiyo as a tourist attraction with many visitors and let them impress it. While Bagan will not have to adjust much because people in the community think that being present is already good. So they do not want more development there too much. Thus, it shows that tourism in Myanmar in the future. People in the community can be considered to involved in helping Myanmar for available to open for revenue.

Keyword: Role of community, Adaptation of community, Exposure totourists, Kyaikhtiyo, Bagan, Myanmar

"เมียนมาร์" คือประเทศสุดท้ายในอุษาคเนย์ที่เปิดบ้านต้อนรับผู้มาเยือนอย่างเป็นทางการ และต้องยอมรับว่าเป็นประเทศที่กำลังได้รับความสนใจที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาเมียนมาร์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในปีพ.ศ.2553 ถือเป็นปีทองของภาคการท่องเที่ยวของเมียนมาร์อย่างแท้จริง นอกจากนั้นนิตยสาร Wanderlust ของสหราชอาณาจักรได้จัดให้เมียนมาร์เป็น “Top Emerging Destination” และนิตยสาร Luxury Travel ระบุว่าเมียนมาร์เป็นประเทศที่เปิดกว้างสำหรับการท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2554 ซึ่งคาดว่าจะมีส่วนช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาเมียนมาร์มากขึ้น ประกอบกับการที่รัฐบาลเมียนมาร์เร่งพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และรัฐบาลเมียนมาร์ยังมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การสนับสนุนแพ็คเกจทัวร์ในหลายเมืองของเมียนมาร์ด้วยราคาประหยัด (ส่วนวิจัยธุรกิจ ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย, 2555)

ตาราง 1 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเมียนมาร์ ระหว่างปี พ.ศ.2552-2556

ปี	จำนวนนักท่องเที่ยวที่มา
2556	2,044,307
2555	1,058,995
2554	816,369
2553	791,505
2552	762,547

ที่มา: http://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Burma

จากตาราง 1 แสดงให้เห็นว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติของประเทศเมียนมาร์ตั้งแต่ปี 2552-2556 มีมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังจากการเปิดประเทศในปีพ.ศ. 2554 เมียนมาร์รีบเร่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ และฟื้นฟูการท่องเที่ยว โดยรัฐบาลเมียนมาร์มีการผลักดันให้ประเทศไปสู่การท่องเที่ยวมากขึ้น จึงทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเมียนมาร์ยิ่งมีจำนวนสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดดอีกด้วย (Wikipedia อ้างถึงมองโลกแบบวิกรม, 2556)

ตาราง 2 จำนวนและเปอร์เซนต์นักท่องเที่ยวที่มาเมียนมาร์ ระหว่างปีงบประมาณ

พ.ศ.2550-2554

ปีงบประมาณ	จำนวนนักท่องเที่ยวที่มา	การเปลี่ยนแปลง (เปอร์เซนต์)
2553-2554	313,127	↑ 4.88 %
2552-2553	298,556	↑ 16.95 %
2551-2552	255,288	↓-11.60 %
2550-2551	288,776	↓-22.16 %
2549-2550	370,974	-

ที่มา: http://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Burma

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่าในปีงบประมาณพ.ศ.2553-2554 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาประมาณ 313,127 คน(73.84%) ซึ่งเพิ่มสูงขึ้นในทุกปีและมีโอกาสอย่างมากที่จะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในปีถัดไป

โดยการเริ่มต้นเข้ามาในประเทศทางอากาศ 69.26% เดินทางเข้ามาทางบกและทางทะเล 29.97% และ 0.77% ตามลำดับ มีการเพิ่มขึ้น 110,914 คน ของผู้เข้ามาเยี่ยมชมผ่านวีซ่าแบบอื่น ๆ และแสดงให้เห็นการเพิ่มขึ้นอีก 26.16% ของการเข้ามาทั้งหมด โดยในปีพ.ศ.2555, รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นสูงกว่า 534 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งมีรายได้ขึ้นมาจาก 315 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปีพ.ศ.2554 (Wikipedia อ้างถึงมองโลกแบบวิกรม, 2556)

จึงเป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อได้มีการเปิดประเทศและเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติแล้ว ชุมชนที่อาศัยอยู่รอบสถานที่ท่องเที่ยวจึงน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวที่จะมีชาวบ้านอยู่โดยรอบจำนวนมากนั้น ได้แก่ พระธาตุอินทร์แขวนและพุกาม

ภาพประกอบ 1 พระธาตุอินทร์แขวนและพุกาม

ที่มาภาพพุกาม (ด้านขวา) : http://www.oknation.net/blog/print.php?id=670054

ทั้งสองที่นี้ถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหนึ่งของประเทศเมียนมาร์ที่ได้รับความนิยมในการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติหลังจากการเปิดประเทศอย่างมาก เนื่องจากพระธาตุอินทร์แขวนถือเป็น 1 ใน 5 ของมหาบูชาสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของเมียนมาร์ และด้วยความเชื่อคนของเมียนมาร์ที่ว่า “หากมาไหว้พระธาตุอินทร์แขวนครบ 3 รอบแล้วจะได้รับบุญที่ยิ่งใหญ่ ขอสิ่งใดจะสมดังปรารถนาทุกประการ” จึงทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาที่พระธาตุอินทร์แขวนกันอย่างมาก เช่นเดียวกันกับที่พุกามที่เป็นเมืองหลวงเก่าของเมียนมาร์ และกำลังเสนอชื่อขึ้นทะเบียนมรดกโลก จึงทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสนใจที่อยากจะมาชม และมาดูโบราณสถานสักครั้งหนึ่งในชีวิต เมืองพุกามเปรียบเสมือนเมืองศักดิ์สิทธิ์เพราะทั้งเมืองเต็มไปด้วยเจดีย์เก่าแก่จำนวนมาก นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนมากจึงต้องการมาชมความเก่าแก่ของโบราณสถานในเมืองพุกามที่ถึงแม้จะเก่าเพียงใดแต่ก็คงไว้ซึ่งความสวยงาม

ดังนั้นจากการเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติให้เข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่พระธาตุอินทร์แขวนและพุกาม ไม่ว่าจะในแง่ของการชมเมือง หรือจะเป็นการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ตาม ชาวบ้านหรือชุมชนโดยรอบของสถานที่ท่องเที่ยวในพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามจะมีบทบาทในการช่วยผลักดัน หรือสนับสนุนการท่องเที่ยวของประเทศเมียนมาร์อย่างไร และจากการเปลี่ยนแปลงแต่เดิมที่มีเพียงแค่คนเมียนมาร์เข้ามาท่องเที่ยวในสถานที่นั้น ๆ แต่ปัจจุบันกลับมีนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนมากเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น เพราะฉะนั้นแล้วพวกเขาจะต้องมีการปรับตัวอย่างไรบ้างในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและการปรับตัวของชุมชนต่อการเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติในเมียนมาร์ โดยทำการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างชุมชนพระธาตุอินทร์แขวนและชุมชนพุกาม

วิธีการศึกษา

ภาพประกอบ 2 ชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกาม

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 3 วิธี คือ การสำรวจสถานที่ การสังเกต และการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิด โดยทำการศึกษาชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและชุมชนที่อยู่ในพุกามด้วยการสังเกต รวมไปถึงจะทำการพูดคุยหรือสัมภาษณ์ข้อมูลในเชิงลึกที่ไม่สามารถสังเกตได้เพียงอย่างเดียวกับมัคคุเทศก์ในการเดินทางของผู้ศึกษา 2 คนและช่วยในการสื่อสารกับชาวเมียนมาร์ให้กับผู้ศึกษา เพราะในการสื่อสารที่อาจจะเป็นอุปสรรคในบางครั้ง ชาวบ้านไม่สามารถพูดภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้ทั้งหมด จึงจำเป็นต้องให้มัคคุเทศก์เป็นผู้ช่วยในการสื่อสารเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงมากที่สุด นอกจากนั้นเนื่องจากระยะเวลาในการศึกษามีจำกัดเพียงแค่ 4 วันจึงต้องมีผู้ช่วยนักวิจัยจำนวน 4 คนที่จะช่วยทำการพูดคุยกับคนในชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มาจากกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการโดยตรง

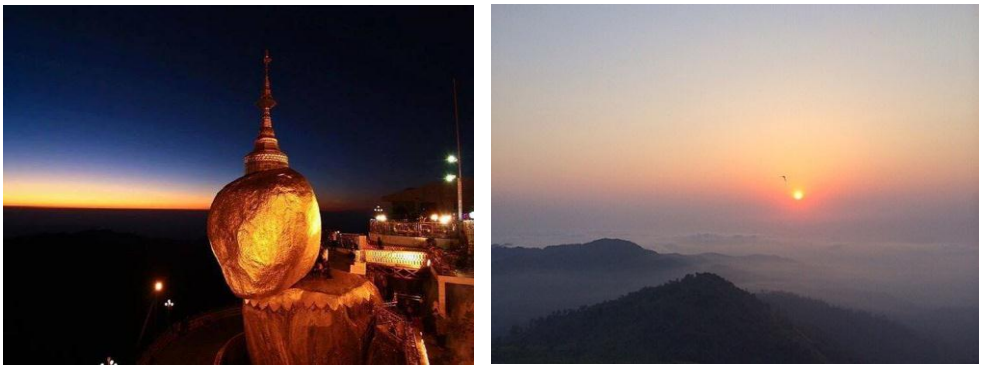
ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้เลือกพื้นที่ชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวน เพราะพระธาตุอินทร์แขวนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญอันดับ 3 ที่ชาวเมียนมาร์ต้องไปสักการะ รองจากมหาเจดีย์ชเวดากองและเจดีย์มหามุนี ซึ่งช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม จะเป็นช่วงที่ผู้แสวงบุญนิยมขึ้นไปสักการะพระธาตุ ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติจะนิยมขึ้นไปชื่นชมมากเช่นกัน (น้าชาติ ประชาชื่น, 2556) ส่วนพุกามเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจแห่งหนึ่งของเมียนมาร์ เพราะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีมากมายเหลือเกิน โดยที่คนเมียนมาร์เองไม่ได้สนใจว่านักท่องเที่ยวต่างชาติจะมาหรือไม่ แต่เขายังคงไปวัด ไปทำบุญ ไปนั่งสมาธิตามปกติของเขา อีกอย่างหนึ่งแหล่งโบราณสถานของเมียนมาร์เป็นแหล่งโบราณ

สถานที่ที่ยังมีชีวิต มีชีวิตของผู้คน ไม่ใช่เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ที่มีแต่ซากโบราณสถานแล้วย้ายคนออกไปหมด แต่ที่นี่ยังมีผู้คนอยู่อาศัยร่วมกัน และคนเหล่านั้นก็ดูแลบำรุงรักษาสถานที่แห่งนั้น ๆ ไว้ด้วย (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2556)

ดังนั้นการลงพื้นที่ของผู้ศึกษาที่พระธาตุอินทร์แขวน คือ วันที่ 25-26 มีนาคม พ.ศ.2557 และลงพื้นที่ที่พุกามวันที่ 27-28 มีนาคม พ.ศ.2557 ซึ่งเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งเอเชียและยุโรปมากที่สุด ดังนั้นผู้ศึกษาเชื่อว่าจะทำให้เห็นถึงบทบาทและการปรับตัวของชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามต่อการเปิดรับท่องเที่ยวอย่างมากด้วย อีกทั้งการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชาวเมียนมาร์จำนวน 4 คนที่ชุมชนพระธาตุอินทร์แขวน ได้แก่ เด็กยกของ คนแบกเสลี่ยง ร้านขายของที่ระลึก และผู้ให้เช่าเสื่อ ผ้าห่ม และสัมภาษณ์ชาวเมียนมาร์จำนวน 4 คนที่พุกาม ซึ่งประกอบอาชีพแตกต่างกัน ได้แก่ ร้านขายของที่ระลึก คนขายภาพวาด ร้านเช่าจักรยาน ร้านขายหนังสือท่องเที่ยวภาษาอังกฤษ ซึ่งการเลือกกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้มาจากผู้ที่มีบทบาทในชุมชนที่แตกต่างกัน เพื่อให้ครอบคลุมบทบาทของชุมชนมากที่สุด

ข้อค้นพบ

ก่อนที่จะพูดถึงบทบาทและการปรับตัวของคนในชุมชนโดยรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามนั้น ผู้ศึกษาจะขอพูดถึงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามให้ได้ทราบโดยสังเขป

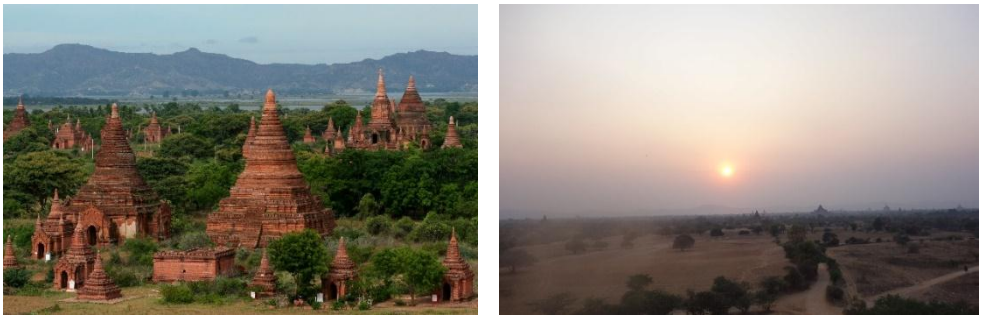
ภาพประกอบ 3 พระธาตุอินทร์แขวน

ที่มา (ภาพด้านซ้าย) : http://www.owtravelth.com/product/1385210/

ประวัติและความสำคัญของพระธาตุอินทร์แขวน

พระธาตุอินทร์แขวน หรือ ไจ้ก์ทิโย (Kyaikhtiyo) ในภาษามอญ แปลว่า หินรูปหัวฤาษี ตั้งอยู่ที่เมืองไจ้ก์โถ่ เขตรัฐมอญของประเทศเมียนมาร์ เป็นหินแกรนิตสูง 8.15 เมตร หนัก 611.5 ตัน ส่วนเจดีย์ที่อยู่ด้านบนสูงประมาณ 10 เมตร หนัก 19.45 ตัน บริเวณก้อนหินที่สัมผัสหน้าผามีพื้นที่เพียง0.714 ตารางเมตร ลักษณะเด่นของพระธาตุอินทร์แขวนคือ มีลักษณะเป็นก้อนหินสีทองขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนหน้าผาสูงชัน ตามตำนานเล่าว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาแสดงธรรมเทศนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ โดยมอบพระเกศาไว้เป็นตัวแทนเพื่อให้พุทธบริษัทสักการะบูชาฤาษีผู้หนึ่งนำไปซ่อนไว้ในมวยผมขอตน หลายร้อยปีต่อมาเมื่อฤาษีต้องละสังขาร ก็ไปพบพระเจ้าติสสะทูลว่าจะมอบพระเกศาให้ โดยมีข้อแม้ว่าต้องหาก้อนหินที่มีรูปร่างคล้ายศีรษะของตนและสร้างเจดีย์บรรจุพระเกศาธาตุไว้บนนั้นด้วย เมื่อพระอินทร์รู้ก็เข้ามาช่วยเหลือ จึงงมหินขึ้นมาจากมหาสมุทรแล้วนำไปวางหรือแขวนบนหน้าผา จึงเป็นที่มาของชื่อ “พระธาตุอินทร์แขวน” ในขณะสร้างเจดีย์ พระเจ้าติสสะก็ได้พบกับชเวนันจิน ลูกสาวของหัวหน้ากะเหรี่ยง จึงได้อภิเษกสมรสและพากลับวัง ไม่นานนักพระนางก็ป่วยหนัก ซึ่งตามความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงจะต้องกลับไปบวงสรวงนัตที่บ้านเกิด ระหว่างที่เดินทางอยู่กลางป่าก็มีเสือโคร่งตรงเข้ามา พระนางคิดว่าตนเองต้องตายแน่ จึงมองขึ้นไปที่พระธาตุอินทร์แขวนพร้อมกับตั้งจิตอธิษฐานขอหากตนต้องตายก็ขอให้ได้อยู่ใกล้กับพระธาตุ แล้วเสือโคร่งก็เดินจากไป เมื่อพระนางขึ้นเขาไปจนถึงพระธาตุ พระนางก็สิ้นใจ เมื่อพระเจ้าติสสะทราบเรื่องก็ตามมาถึงพบว่าร่างของพระนางกลายเป็นหินไปแล้ว (NIHAO, 2556)

พระธาตุอินทร์แขวนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติอย่างมาก จากการที่ผู้ศึกษาได้พูดคุยกับมัคคุเทศก์ พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่เปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ มัคคุเทศก์ต้องทำงานตลอดจนเกือบจะไม่มีวันหยุดพักอีกทั้งผู้ศึกษายังถามจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนพระธาตุอินทร์แขวนเกี่ยวกับจำนวนนักท่องเที่ยว พบว่าในปัจจุบันจำนวนของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ขึ้นมาบนพระธาตุอินทร์แขวนมีเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะช่วงเดือนกุมภาพันธ์และเดือนมีนาคม จนโรงแรมเต็มตลอดทั้งเดือน และส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาจะเป็นชาวเอเชียมากกว่าชาวยุโรป เช่น ไทย จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้น

ภาพประกอบ 4 พุกาม

ที่มา (ภาพด้านซ้าย) : http://www.faiththaistory.com/10-largest-temple/

ประวัติและความสำคัญของพุกาม

จากข้อมูลท่องเที่ยวพุกามของควอลิตี้ เอ็กซ์เพรสกล่าวว่า พุกามเป็นอาณาจักรโบราณในช่วง พ.ศ.2130-2373 พุกามเป็นอาณาจักรและราชวงศ์แห่งแรกในประวัติศาสตร์เมียนมาร์ เป็นเมืองเล็ก ๆ ริมทิศตะวันออกของแม่น้ำอิระวดี สภาพส่วนใหญ่เป็นทะเลทรายแห้งแล้ง ในปี พ.ศ.2130 พุกามสถาปนาโดยพระเจ้าอโนรธามังช่อ มอญที่อยู่ทางใต้ได้สถาปนาชื่ออย่างเป็นทางการของพุกามว่า “ตะริมันตระปุระ” หมายความว่า เมืองที่ปราบศัตรูราบคาบ ในรัชสมัยพระเจ้าจานสิตากษัตริย์องค์ที่ 4 แห่งราชวงศ์พุกาม เป็นสมัยที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด มอญที่อยู่ยังหงสาวดี ได้ทำสงครามชนะพุกามและครอบครองดินแดนของพุกามไว้ได้ พระองค์จึงรวบรวมชาวเมียนมาร์และชาวมอญบางส่วนตีโต้คืน จึงสามารถยึดพุกามกลับมาไว้ได้ พุกามเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดทางด้านศิลปวิทยาการในสมัยพระเจ้าอลองสิธู ในพ.ศ.2230 พระองค์ได้โปรดให้สร้างเจดีย์ชื่อ ตะเบียงนิว (แปลว่า เจดีย์แห่งความรู้) ซึ่งเป็นเจดีย์ที่สูงที่สุดในพุกามไว้ด้วย กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์พุกาม คือ พระเจ้านรสีหบดี สร้างเจดีย์องค์สุดท้ายแห่งพุกามเสร็จเมื่อปีพ.ศ.2362 ได้มีผู้ทำนายว่าอาณาจักรพุกามจะถึงกาลอวสาน เมื่อกองทัพมองโกลยึดครองเป็นศูนย์กลางภายใต้การปกครองของข้าหลวงจีน มีทหารมองโกลประจำ และมณฑลเชียงชุง อยู่ทางภาคใต้ของเมียนมาร์ มีพุกามเป็นศูนย์กลางจนปีพ.ศ.2377 จึงได้แต่งตั้งพระเจ้ากะยอชวา เป็นกษัตริย์ปกครองพุกาม ในฐานะประเทศราชของจีน

นอกจากนั้นข้อมูลจาก Travel Thaizaกล่าวว่าเมืองพุกาม (Bagan) เมืองท่องเที่ยวของเมียนมาร์ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็น "เมืองแห่งทะเลเจดีย์" หรือ "ดินแดนแห่งเจดีย์สี่พันองค์" อีกหนึ่งเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ของเมียนมาร์ โดยมีการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ เขตเมืองเก่า (เขตที่ตั้งอาณาจักรพุกาม) เขตเมืองใหม่ (เขตที่อยู่อาศัยปัจจุบัน) และยองอู (เขตพาณิชยกรรมและเศรษฐกิจ) นอกจากเจดีย์ชเวสิกองที่ได้รับความนิยมในการมาท่องเที่ยวแล้ว ยังมีเจดีย์สำคัญ ๆ อีกหลายองค์และวัดสำคัญ ๆ อีกเช่น เจดีย์ชเวซันดอ, อานันทวิหาร เป็นต้น ปัจจุบันเมืองแห่งนี้ได้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

เมืองพุกามนั้นติดอันดับเมืองแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แม้แต่สื่อท่องเที่ยวระดับโลกอย่างนิตยสาร Wanderlust ของอังกฤษ ยังจัดให้เมียนมาร์เป็นหนึ่งในปลายทางท่องเที่ยวที่ร้อนแรงที่สุดสำหรับปี 2555 และเว็บไซต์ท่องเที่ยวชื่อดัง Lonely Planet จัดให้เมียนมาร์เป็นประเทศอันดับ 2 จาก 10 ประเทศในภูมิภาคนี้ ที่น่าท่องเที่ยวประจำปีพ.ศ.2555 อีกด้วย เมียนมาร์เป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคอาเซียน ที่มีความเคลื่อนไหวเป็นที่จับตามองจากผู้คนทั่วโลก เมียนมาร์ยังเปิดประตูท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมให้ชาวโลกได้ตื่นตาตื่นใจ เป็นคู่แข่งสำคัญการท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทยด้วย (บูรพา โชติช่วง, 2555)

บทบาทของคนในชุมชน

จากการเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาตินั้น คนในชุมชนโดยรอบได้มีส่วนร่วมและสนับสนุนต่อการท่องเที่ยวอย่างมากทั้งในพื้นที่ของพระธาตุอินทร์แขวนและพุกาม ดังนี้

<u>พระธาตุอินทร์แขวน</u>

ภาพประกอบ 5 บทบาทของชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวน

ตั้งแต่ทางขึ้นไปพระธาตุอินทร์แขวนเป็นเส้นทางที่มีความลาดชันเป็นอย่างมาก แต่เดิมชาวเมียนมาร์ที่ต้องการขึ้นไปแสวงบุญที่พระธาตุอินทร์แขวน จะใช้การเดินขึ้นไปในเวลาทั้งหมด 4 ชั่วโมง แต่เมื่อมีการเปิดประเทศ และมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาแสวงบุญที่พระธาตุอินทร์แขวนมากขึ้น จึงทำให้รัฐจัดสรรยานพาหนะสำหรับการเดินทางที่สะดวกเพื่อนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วยรถ 6 ล้อ หรือที่คนไทยมักจะนิยมเรียกกันว่า “รถขนหมู” โดยรัฐได้ให้คนในชุมชนเป็นผู้ดูแล ขับรถขึ้น-ลงเพื่อรับส่งนักท่องเที่ยวต่างชาติ การเดินทางด้วยรถ 6 ล้อนี้ใช้เวลา 45 นาที นอกจากจะช่วยให้นักท่องเที่ยวต่างชาติไม่ลำบากในการเดินทางแล้ว ยังช่วยประหยัดเวลาในการเดินทางอีกด้วย

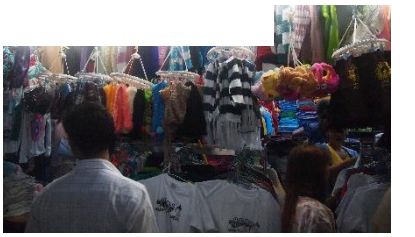
ระหว่างทางที่นั่งรถขึ้นไปพระธาตุอินทร์แขวน จะมีด่านต่าง ๆ ที่จะนำขันมาให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้ทำบุญ โดยคนในพื้นที่จะเป็นผู้ขอบริจาคเงิน เพื่อนำเงินไปใช้จ่ายในการทำนุบำรุงถนนหรือซ่อมแซมถนน และหากมองบริเวณด่านต่าง ๆ จะพบว่ามีหมู่บ้านอยู่จำนวนหนึ่ง ชาวบ้านตรงด่านจะมีอาชีพล่าสัตว์เพื่อนำมาประกอบอาหาร หรือขายต่อไปยังคนในชุมชนที่อยู่บริเวณติดกับพระธาตุอินทร์แขวน เพื่อที่ชาวบ้านรอบพระธาตุอินทร์แขวนจะได้มีอาหารสำหรับขายให้กับนักท่องเที่ยว นี่จึงเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทในการบริการนักท่องเที่ยวต่างชาติ เพราะหากขึ้นไปยังพระธาตุอินทร์แขวนแล้วนักท่องเที่ยวต่างชาติอาจจะเกิดความรู้สึกหิวได้ ชาวบ้านจึงมีการคิดค้นทำอาหารขายให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้บริโภคกัน

เมื่อขึ้นไปถึงจุดจอดรถ จะต้องเดินขึ้นไปยังพระธาตุอินทร์แขวนต่อ ระหว่างทางเดินเนื่องจากนักท่องเที่ยวต่างชาติจะต้องนำสัมภาระขึ้นไปสำหรับพักที่พระธาตุอินทร์แขวนไม่ว่าจะเป็นลานกว้าง หรือโรงแรมก็ตาม ชาวบ้านจะมาช่วยเหลือนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วยการยกของให้ มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ซึ่งจะมีหน้าที่แตกต่างกัน คือ ผู้หญิงที่ค่อนข้างมีอายุ จะยกของด้วยตะกร้าแล้วนำขึ้นศีรษะ หรือบางคนจะยกอาหารขึ้นศีรษะสำหรับไปขายข้างบนพระธาตุอินทร์แขวน ในขณะที่ผู้ชายที่ค่อนข้างมีอายุจะมีหน้าที่ในการแบกเสลี่ยง และเด็กอายุตั้งแต่ประมาณ 8-40 ปีจะมีหน้าที่ช่วยนักท่องเที่ยวต่างชาติในการยกกระเป๋ารวมถึงเป็นมัคคุเทศก์ให้ตลอดเวลาที่อยู่ที่พระธาตุอินทร์แขวน เหตุผลที่ช่วงอายุสำหรับการยกกระเป๋าให้นั้นมีมาก เพราะเด็กในชุมชนเมื่อเปิดเทอมจะไปโรงเรียน

ทำให้เมื่อมีนักท่องเที่ยวต่างชาติมาแล้วไม่มีใครมาช่วยยกกระเป๋าให้ ผู้ที่เรียนจบแล้วจึงจะมาเป็นคนช่วยยกกระเป๋าให้แทน ในขณะที่เด็ก ๆ ในชุมชนเมื่อเลิกเรียนหรือปิดเทอมก็จะมาช่วยนักท่องเที่ยว

ต่างชาติยกกระเป๋า นอกจากจะช่วยให้ความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยวแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยหารายได้ให้กับครอบครัวด้วย

ภาพประกอบ 6 โรงแรมบนพระธาตุอินทร์แขวนและร้านค้ารอบพระธาตุอินทร์แขวน และทางเดินลงไปหมู่บ้าน

บริเวณด้านบนพระธาตุอินทร์แขวนนอกจากจะมีโรงแรมแล้ว ยังมีร้านค้าที่จะขายสินค้าขายอาหารให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนมาก ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงแค่ร้านกาแฟ เพราะคนเมียนมาร์ที่มาแสวงบุญที่พระธาตุอินทร์แขวนมักจะชอบมานั่งที่ร้านกาแฟ จิบกาแฟไปพลาง พูดคุยเพื่อสร้างความสัมพันธ์กันไปพลาง แต่เมื่อเปิดประเทศมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาร้านกาแฟเหล่านี้จึงมีจำนวนน้อยลง และมีร้านขายสินค้า ขายอาหารเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการเดินทางขึ้นมาบนพระธาตุอินทร์แขวนแล้วนักท่องเที่ยวต่างชาติจะพักอยู่ 1 คืน ไม่ว่าจะอยู่ที่โรงแรมหรือนอนบนลานก็ตาม แน่นอนว่าย่อมไม่มีอาหารทานอย่างแน่นอนหากไม่เตรียมขึ้นมาตั้งแต่แรก เพราะฉะนั้นเพื่อความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ ชาวบ้านจึงเปิดร้านขายอาหารเป็นการบริการให้กับนักท่องเที่ยว รวมทั้งยังเป็นการหารายได้อีกด้วย

นอกจากนั้นโรงแรมสำหรับพักอาศัยเพิ่งสร้างขึ้นหลังจากการเปิดประเทศ เนื่องจากเพิ่งจะเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่นานมากนัก และในประเทศเมียนมาร์ไม่อนุญาตให้ชาวต่างชาติซื้อพื้นที่ แต่เดิมมีเพียงแต่ที่พักสำหรับชาวเมียนมาร์ ซึ่งจะเปิดเป็นโรงแรมเล็ก ๆ อยู่ตามหมู่บ้านแต่เป็นโรงแรมของรัฐ ในขณะที่ปัจจุบันมีการพัฒนามากขึ้นโดยเปิดโรงแรมอยู่ข้างบนพระธาตุจำนวน 3 โรงแรมด้วยกัน สำหรับโรงแรม KyaikHto Hotel ที่อยู่ใกล้พระธาตุอินทร์แขวนมากที่สุด โรงแรมนี้เป็นของรัฐบาลที่เปิดประมูลให้มีการบริหารงานโดยภาคเอกชนเป็นระยะเวลา 20 ปี ทั้งนี้นักธุรกิจที่ได้รับสัมปทาน เป็นนักธุรกิจจากรัฐมอญ 1 คน และจากย่างกุ้ง 1 คน ร่วมหุ้นกัน มีการปรับปรุงและพัฒนาโรงแรมใหม่ทั้งหมด โดยรัฐบาลกลางมีข้อตกลงห้ามการก่อสร้างโรงแรมใหม่ ๆ ในบริเวณตลอดระยะเวลาที่ได้รับสัมปทาน แต่โรงแรม YoeYoe Layผู้ที่มาเปิดนั้นคือชาวย่างกุ้งจะมาเป็นหุ้นส่วนกันเปิดโรงแรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ นักลงทุนต่างประเทศไม่มีโอกาสที่จะเข้ามาสร้างโรงแรมได้ และสำหรับผู้ที่นอนบนพื้นลาน หากไม่ได้นำเสื่อ ผ้าห่มมา ทางพระธาตุอินทร์แขวนจะมีบริการให้เช่า โดยผู้ที่เข้ามาจัดการคือวัด โดยให้เช่าเป็นชุด ชุดละ 1,000 จ๊าตประกอบไปด้วยเสื่อและผ้าห่ม รวมทั้งทางวัดยังมีการสร้างห้องน้ำและห้องอาบน้ำเพื่อบริการผู้ที่เดินทางมาแสวงบุญอีกด้วย ถึงแม้ว่ารายได้จะเข้าวัดเพื่อสำหรับทำนุบำรุงสถานที่ก็ตาม แต่ผู้ที่เข้ามาดูแลก็คือชาวบ้านในละแวกนั้น

พุกาม

ภาพประกอบ 7 บทบาทของคนในชุมชนพุกาม

บทบาทของคนในชุมชนพุกามในการสนับสนุนการท่องเที่ยวนั้น ส่วนมากจะเป็นไปในเรื่องของยานพาหนะสำหรับการเดินทาง และการเปิดร้านค้าขายสินค้าที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติ เมืองพุกามถูกแบ่งออกเป็น 3 โซน ได้แก่ พุกามใหม่ พุกามเก่า และยองอู ซึ่งมีระยะห่างประมาณ 3-4 กิโลเมตรระหว่างโซนต่าง ๆ เริ่มจากยองอู เป็นชุมชนที่ชาวบ้านอาศัยอยู่ ระยะทางใกล้กับสนามบิน จึงทำให้มีทั้งท่ารถใหญ่ ตลาดสด ร้านอาหาร แกลอรี่ รวมถึงที่พัก โดยเฉพาะเกสต์เฮาส์ ส่วนโซนพุกามเก่า จะเป็นลักษณะของเขตเมืองเก่าที่เหลือซากกำแพงเมืองล้อมอยู่ไม่มาก แต่ยังคงมีเจดีย์จำนวนมาก สถานที่ท่องเที่ยวส่วนมากจึงจะอยู่บริเวณเมืองพุกามเก่า ซึ่งจะไม่มีชุมชนหรือบ้านเรือนอยู่บริเวณโซนนี้ เนื่องจากชาวเมียนมาร์มีความเชื่อกันว่าจะไม่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใต้ร่มเงาของวัดหรือเจดีย์ รวมทั้งทางรัฐต้องการจัดสรรแบ่งพื้นที่ให้เมืองพุกามเก่าเป็นเมืองท่องเที่ยว และเพื่อรักษาสภาพโบราณสถานไว้ จึงแบ่งเขตให้ชาวบ้านย้ายไปอยู่ในเมืองพุกามใหม่ ทำให้ชาวบ้านต้องมีการเดินทางเข้ามาค้าขายในพุกามเก่าด้วยการเหมารถสองแถวเข้ามา ดังนั้นรถสองแถวที่จอดบริเวณหน้าเจดีย์ จึงเป็นรถสำหรับเหมาคนเมียนมาร์มาเป็นกลุ่ม ดังนั้นโซนสุดท้าย คือ พุกามใหม่จึงเป็นสถานที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนจำนวนมาก อีกทั้งยังมีโรงแรมจำนวนมาก ตั้งแต่เกสต์เฮาส์จนไปถึงโรงแรมระดับหรูเพื่อเป็นการรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่จะเดินทางเข้าเที่ยวในพุกาม

เนื่องด้วยเวลาและสถานที่ที่จำกัดในการศึกษาดูงานครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงทำการศึกษาคนในชุมชนพุกามจากพื้นที่ของเจดีย์ชเวสิกอง ตลาดยองอู และเจดีย์วิหารอนันดา พบว่าในเรื่องของการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว เนื่องจากพื้นที่ของเมืองพุกามค่อนข้างที่จะซับซ้อน หากผู้ที่ไม่ชินกับพื้นที่อาจจะทำให้พลัดหลงได้ อีกทั้งเพื่อให้การเดินทางของนักท่องเที่ยวต่างชาติสะดวกมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านจึงมีการบริการด้านการเดินทางเข้ามาเพื่อช่วยเหลือนักท่องเที่ยวต่างชาติ ได้แก่ รถม้า สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการชมเมืองพุกามเก่า รถม้าจะสามารถควบผ่านทางแคบ ๆ ได้ ลัดเลาะตามเจดีย์ต่าง ๆ ได้ง่าย นักท่องเที่ยวชาวยุโรปส่วนใหญ่จะใช้บริการรถม้าเพราะชอบการชมเจดีย์เก่า ๆ ของพุกาม โดยราคาหากเหมาทั้งวันจะอยู่ที่ 10,000-12,000 จ๊าต แต่หากต้องการไปเพียงแค่เวลาสั้น ๆ ราคาจะอยู่ที่ 6,000 จ๊าตต่อชั่วโมง จักรยานเช่าก็เป็นการเดินทางอย่างหนึ่งที่นักท่องเที่ยวชาวยุโรปชื่นชอบด้วยเช่นกัน โดยชาวบ้านจะเปิดร้านจักรยานเพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติมาเช่า ส่วนมากจะเปิดร้านที่หน้าบ้านของตนเองเพราะไม่ต้องเสียค่าเช่าที่เหมือนกับการเปิดร้านขายของตามเจดีย์ต่าง ๆ ซึ่งราคาสำหรับจักรยาน คือ 2,500 จ๊าตสำหรับเหมาทั้งวันและ 1,500 จ๊าตสำหรับเช่าเพียงครึ่งวัน นอกจากนั้นยังมีสามล้อถีบ ซึ่งไม่ได้มีไว้สำหรับทัวร์ชมเจดีย์แต่สำหรับผู้ที่ต้องการเดินทางระยะสั้น

เช่น ไปตลาดยองอู ไปเจดีย์ชเวสิกอง ซึ่งราคาจะอยู่ที่ 2,000 จ๊าต จะเห็นได้ว่าบทบาทของชุมชนมีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพุกามได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการพาชมทัวร์เมืองพุกาม หรือเป็นการโดยสารไปในสถานที่ที่ต้องการก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่าช่วยให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสะดวกสบายในการเดินทาง รวมทั้งยังได้ชมความสวยงามของทะเลเจดีย์ระหว่างการเดินทางอีกด้วย

นอกจากยานพาหนะสำหรับการเดินทางที่ได้กล่าวไปนั้น บริเวณตลาดยองอูยังมีรถมอเตอร์ไซค์แท็กซี่ หรือที่คนไทยจะเรียนว่ารถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง สำหรับไปรับ-ส่งนักท่องเที่ยวต่างชาติจากโรงแรมมายังตลาดยองอู หรือไปในสถานที่ที่ต้องการ ซึ่งอัตราค่าบริการจะขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างนักท่องเที่ยวต่างชาติและชาวบ้าน มอเตอร์ไซค์นั้นเป็นของชาวบ้านเอง หากใครที่มีมอเตอร์ไซค์ก็จะนำมาขี่รับส่งนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นการบริการนักท่องเที่ยวและหารายได้ไปในตัว แต่หากใครที่ไม่มีมอเตอร์ไซค์เป็นของตนเองสามารถไปยืมร้านเช่ามอเตอร์ไซค์วันละ 5,000 จ๊าต สำหรับการไปรับ-ส่งนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ นอกจากนั้นที่พุกามยังมีบริการนักท่องเที่ยวต่างชาติให้ได้ชมความสวยงามของเจดีย์จากที่สูงด้วยบอลลูน ซึ่งเกิดจากการคิดค้นของคนพุกาม และไปหุ้นกับช่าวยางกุ้ง และชาวมัณฑะเลย์ เพราะนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่จะชอบชมเมืองพุกามแต่หากใช้การขี่จักรยาน รถม้า รถสามล้ออาจจะได้ชมเพียงระยะใกล้ ไม่ได้เห็นภาพรวมของเมืองทั้งนั้นชาวบ้านจึงคิดค้นบอลลูนขึ้นมาเพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้ขึ้นไปชมความสวยงามของเมืองพุกาม

จากการสำรวจบริเวณเจดีย์ชเวสิกองและเจดีย์วิหารอนันดาจะพบว่ามีร้านค้าขายสินค้าที่ระลึกจำนวนมาก ซึ่งส่วนมากจะเป็นของพื้นบ้าน เนื่องจากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มายังพุกามส่วนใหญ่ต้องการดูความเก่าแก่ ดูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนที่นี่ ชาวบ้านจึงขายเครื่องเขิน ตุ๊กตาหุ่นกระเป๋า เป็นต้น เพื่อที่นักท่องเที่ยวจะได้มีของกลับไประลึกได้ว่าครั้งหนึ่งเคยได้มาชมความสวยงามของพุกาม สำหรับร้านค้าที่เข้ามาตั้งอยู่ในบริเวณเจดีย์จะต้องมีการเช่าพื้นที่ ซึ่งที่เจดีย์วิหารอนันดาการเช่าพื้นที่ 10,000 จ๊าตต่อเดือนจะถูกแบ่งให้วัดเพื่อทำนุบำรุงสถานที่ครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งจะต้องจ่ายให้แก่รัฐที่จัดสรรพื้นที่ให้กับชาวบ้านได้มาขายของ แต่ในบริเวณรอบเจดีย์ก็จะมีร้านขายของเช่นกัน แต่ค่าเช่าเพียง 200 จ๊าตต่อวันจ่ายให้กับรัฐ ร้านขายของบริเวณด้านนอกจะเป็นการขายอาหาร และขายน้ำเป็นหลัก เนื่องจากพุกามเป็นเมืองที่ค่อนข้างมีอากาศร้อน นักท่องเที่ยวต่างชาติเมื่อเดินทางมาบ้างก็เหนื่อย บ้างก็รู้สึกหิวและกระหายน้ำ การขายอาหารและน้ำจึงเป็นสิ่งที่ช่วยตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวต่างชาติได้เป็นอย่างดี สำหรับเจดีย์ชเวสิกองข้างในจะมีร้านค้าขอยของที่ระลึกเช่นเดียวกันกับเจดีย์วิหารอนันดา แต่ในเรื่องของการเช่าพื้นที่ชาวบ้านจะต้องจ่ายในราคาที่สูงกว่า คือ 30,000 จ๊าตต่อเดือนโดยนำเข้าวัด เหตุผลที่การเช่าพื้นที่แพงกว่าเพราะที่นี่เป็น 1 ในมหาบูชาสถานของเมียนมาร์ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามามีจำนวนมาก สินค้าที่ขายจึงมีราคาสูงกว่าเจดีย์วิหารอนันดาด้วย รวมทั้งยังมีการขายหนังสือท่องเที่ยวเป็นภาษาอังกฤษ เพราะนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาส่วนใหญ่จะเป็นชาวยุโรปมากกว่าชาวเอเชีย และภาษาอังฤษถือเป็นภาษาสากลที่คนทั่วโลกสามารถเข้าใจได้ การขายหนังสือท่องเที่ยวนี้เป็นบทบาทหนึ่งที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางง่ายขึ้น และได้รู้ว่าสถานที่แต่ละที่อยู่ที่ใด แตกต่างกันอย่างไร และไม่ใช่แค่หนังสือท่องเที่ยวเท่านั้นยังมีข่าวสารหรือหนังสือเกี่ยวกับประวัติเมียนมาร์มากมายที่ทำออกมาเป็น

ภาษาอังกฤษ สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจเกี่ยวกับเมียนมาร์จะได้รับความรู้ที่ถูกต้องและอ่านเข้าใจได้ง่าย

ภาพประกอบ 8 ภาพวาดบริเวณนอกเจดีย์ต่าง ๆ และร้านขายสินค้าที่ระลึกที่ตลาดยองอู

นอกจากร้านค้าทั้งบริเวณในและนอกรอบเจดีย์แล้ว ยังมีการขายภาพวาดจำนวนมากอยู่รอบนอกเจดีย์ต่าง ๆ อีกด้วย ซึ่งจะมีด้วยกัน 2 แบบคือ ภาพสีอะคลิริคและภาพประกอบใช้ทราย ในบางแห่งจะมีศิลปินมานั่งวาดให้เห็นเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติให้รู้สึกสนใจมากขึ้น และจะมีการขายโปสการ์ดสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ การวาดภาพและการขายโปสการ์ดนี้จึงเป็นบทบาทอย่างหนึ่งสำหรับให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้มีภาพติดกลับไปที่บ้านได้ เนื่องจากในบางสถานที่ไม่อนุญาตให้ถ่ายภาพออกไป ดังนั้นภาพวาดและโปสการ์ดจึงเป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวมีภาพสวย ๆ กลับไปได้ รวมทั้งยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของคนเมียนมาร์ได้อีกด้วย

ตลาดยองอูเป็นตลาดที่มีมานานมากแล้ว ตั้งแต่ยังไม่เปิดประเทศเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งจะถูกแบ่งออกเป็น 2 โซนคือ โซนขายพืชผักผลไม้ อาหารต่าง ๆ หรือที่เรียกว่าตลาดสด และโซนขายของที่ระลึก โซนตลาดสดจะเป็นโซนที่มักจะมีแต่ชาวเมียนมาร์ เนื่องจากพวกเขาจะทำอาหารรับประทานเองไม่ค่อยออกไปรับประทานข้างนอก เพราะเชื่อว่าข้างนอกนั้นไม่สะอาดเท่ากับทำเอง แต่โซนขายของที่ระลึกจะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาจำนวนมาก เพื่อซื้อของฝากหรือของตนเองกลับไป แต่เดิมโซนนี้จะเป็นการขายสินค้าเพื่ออุปโภคบริโภคให้แก่ชาวเมียนมาร์เอง แต่เมื่อมีการเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามา ชาวบ้านจึงมีบทบาทมากขึ้นโดยมีการขายสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มายังพุกาม

การปรับตัวของคนในชุมชน

การเปิดประเทศทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติหลั่งไหลเข้ามายังสถานที่ท่องเที่ยวอย่างมาก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น การปรับตัวของคนในชุมชนต่อการท่องเที่ยวก็ย่อมมีมากเช่นกัน ซึ่งพื้นที่ของพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามมีทั้งความเหมือนและความต่างกัน ดังนี้

พระธาตุอินทร์แขวน

แต่เดิมชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนจะประกอบอาชีพล่าสัตว์กันเพื่อนำมาประกอบอาหาร และนำมาขาย แต่เนื่องจากจำนวนคนในชุมชนมีจำนวนมาก การทำอาชีพเดียวกันทั้งหมดจึงเหมือนเป็นการแย่งกัน ดังนั้นคนในชุมชนส่วนใหญ่จึงย้ายไปหางานทำที่ย่างกุ้ง เพราะเป็นเมืองหลวงในสมัยนั้น จึงทำให้มีหลากหลายอาชีพที่คนในชุมชนสามารถทำได้ แต่เมื่อมีการเปิดประเทศมาระยะเวลา 3 ปีนี้ คนในชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนเกือบทั้งหมดจึงย้ายกลับมาเพื่อหารายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาพระธาตุอินทร์แขวน เช่น ช่วยนักท่องเที่ยวถือกระเป๋า แบกเสลี่ยงให้นักท่องเที่ยวนั่ง เปิดร้านขายสินค้าที่ระลึกและร้านอาหาร เป็นต้น

ในเรื่องของการดูแลนักท่องเที่ยวต่างชาติตลอดระยะเวลาที่อยู่บนพระธาตุอินทร์แขวน แต่เดิมชาวบ้านจะช่วยนักท่องเที่ยวในการถือของ และเรียกเงินประมาณ 1,000 จ๊าตต่อคน ส่วนเสลี่ยงจะราคาประมาณ 25,000 จ๊าตและต้องจ่ายทิปให้กับคนหามอีก 4 คน คนละ 1,000 จ๊าตอีกด้วย ซึ่งการกำหนดราคาตายตัวทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่เลือกที่จะเดินทางเท้าด้วยตัวเองมากกว่า ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการปรับตัวใหม่โดยไม่เรียกราคาแต่จะให้นักท่องเที่ยวต่างชาติให้แล้วแต่ศรัทธา และไม่เพียงแต่ปรับตัวในเรื่องของค่าใช้จ่ายเท่านั้น แต่การดูแลนักท่องเที่ยวก็เปลี่ยนไปด้วย

ภาพประกอบ 9 ผู้ช่วยถือกระเป๋าและเป็นมัคคุเทศก์ให้กับผู้ศึกษาบนพระธาตุอินทร์แขวน

ผู้ศึกษาได้พูดคุยกับเด็กช่วยถือกระเป๋า 2 คน คือ “จองจองอาว” และ “อาวจองจอง” ทั้งสองอายุเพียง 16 ปีเป็นเพื่อนกัน เวลาปิดเทอมและหลังเลิกเรียนจะมาช่วยนักท่องเที่ยวต่างชาติถือกระเป๋า เขาเล่าว่าเคยมีนักท่องเที่ยวคนไทยที่เขาได้ช่วยถือกระเป๋าให้ขอให้เขาเป็นมัคคุเทศก์ช่วยพาไปยังสถานที่ต่าง ๆ เนื่องจากนักท่องเที่ยวต่างชาติคนนั้นมาครั้งแรกและมาเพียงคนเดียว ไม่ทราบว่าจะต้องสักการะพระธาตุอย่างไรบ้าง พวกเขาจึงอาสาเป็นมัคคุเทศก์ให้ตลอดเวลาที่อยู่บนพระธาตุอินทร์แขวน เมื่อนักท่องเที่ยวต่างชาติจะเดินทางกลับจึงให้เงินพวกเขาคนละ 1,000 บาท ทำให้พวกเขาคิดได้ว่าหากดูแลนักท่องเที่ยวต่างชาติอย่างดีนอกจากจะช่วยทำให้ครอบครัวตัวเองได้รายได้มากขึ้นแล้ว ยังเป็นการทำบุญส่วนหนึ่งอีกด้วย หลังจากนั้นเขาทั้งสองจึงเล่าให้กับเพื่อน ๆ ฟังและพยายามปรับตัวมากขึ้น คอยดูแลนักท่องเที่ยวต่างชาติตลอดเวลาอย่างดี คอยช่วยถือกระเป๋าและ

เตือนให้ระวังเวลาเดินไปในที่ต่าง ๆ เปรียบเสมือนเป็นบอดี้การ์ดคนหนึ่งก็ว่าได้ และไม่มีการเรียกร้องเงินเหมือนแต่ก่อน การที่จะได้เงินมานั้นขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยวเองว่าจะให้มากน้อยเพียงใด

นอกจากการดูแลนักท่องเที่ยวต่างชาติแล้ว การสื่อสารถือเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้ว่าการไปสักการะพระธาตุนั้นต้องทำอย่างไร และระหว่างที่อยู่บนพระธาตุอินทร์แขวนมีร้านค้า ร้านอาหารที่ไหนที่ดีบ้าง ชาวบ้านจึงต้องมีการฝึกภาษาทั้งภาษาไทย ภาษาเกาหลี ภาษาญี่ปุ่น ภาษาจีน และภาษาอังกฤษ เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาสามารถสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจ พวกเขาค่อย ๆ เรียนรู้ไปทีละเล็กน้อยจากการได้พูดคุยกับนักท่องเที่ยวบ่อย ๆ และพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ

ภาพประกอบ 10 สินค้าที่ระลึกที่พระธาตุอินทร์แขวนและร้านกาแฟ

สำหรับตลาดและหมู่บ้านรอบพระธาตุอินทร์แขวนนี้จะอยู่ 2 ฝั่งด้วยกัน คือ ทางลงที่อยู่ติดกับร้านขายเครื่องสักการะ นั่นเป็นทางเข้าหมู่บ้านหลัก รวมถึงสามารถเดินไปยังเจดีย์ที่อยู่ไกลเมื่อมองจาก YoeYoe Lay Guesthouse ซึ่งระหว่างทางเต็มไปด้วยร้านค้าและร้านอาหารจำนวนมากไว้สำหรับบริการนักท่องเที่ยวต่างชาติ อีกทางหนึ่งคือ ทางลงไปยังฐานของพระธาตุอินทร์แขวนจนถึงเจดีย์ Kyee-pa-zatที่สร้างอยู่บนหินผาที่มีลักษณะเหมือนปากนก ในเส้นทางนี้ช่วงแรกจะมีร้านค้าจำนวนมาก แต่หากลงไปเรื่อย ๆ ร้านค้าก็จะลดลง (อรวินทร์ เมฆพิรุณ, 2556) ร้านค้าขายสินค้าที่ระลึกของชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนนั้นจะมีการปรับตัวโดยการเลือกขายสินค้าที่มีความทันสมัยมากขึ้น แต่เดิมจะขายเพียงสินค้าพื้นบ้าน เช่น กระเป๋าหวาย กระเป๋าลูกปัด เป็นต้น แต่ปัจจุบันจะนำเอาของต่างชาติเข้ามาประยุกต์สำหรับขายให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น กระเป๋ารูปมินเนี่ยน โดยชาวบ้านจะดูว่าสินค้าอะไรที่ทันสมัยในยุคนี้ก็จะนำมาดัดแปลงเพื่อขายให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนอาหารถึงแม้ว่าจะยังมีเมนูไม่มากนักแต่ก็เรียกได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสามารถทานได้ การขายอาหารของที่นี่ไม่เพียงแต่มีแค่อาหารที่ชาวบ้านเอาขึ้นมาขายข้างบนสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ไม่อยากเดินลงไปซื้ออาหารข้างล่างเท่านั้น แต่ยังมีการเปิดร้านอาหารจำนวนมากตามทางไปยังหมู่บ้าน ซึ่งจะมีโต๊ะเก้าอี้ให้สามารถเข้าไปนั่งทานได้ และเกือบจะทุกร้านอาหารยังมีการวางกระติกน้ำชาไว้ เพื่อยังคงให้เห็นเอกลักษณ์ของเมียนมาร์ที่นิยมดื่มชา

พุกาม

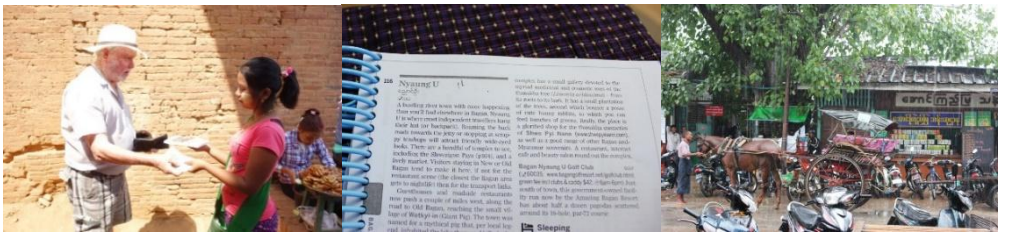
เนื่องจากชาวบ้านต้องอาศัยอยู่ที่เมืองพุกามใหม่ ดังนั้นหากชาวบ้านจะมาตั้งร้านค้า หรือเข้ามาบริการนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วยยานพาหนะในสถานที่ท่องเที่ยวของเมืองพุกามเก่านั้นจะต้องเดินทางเข้ามาจากเมืองพุกามใหม่มายังเมืองพุกามเก่า โดยรถที่ชาวบ้านใช้โดยสารเข้ามานั้น คือ เหมารถสองแถวแล้วเดินทางเข้ามาขายสินค้า เปิดร้านค้าในพุกามเก่าตอนเช้า และตอนเย็นก็เหมารถสองแถวเดินทางกลับด้วยเช่นกัน นี่จึงเป็นส่วนหนึ่งของการปรับตัวของคนในชุมชนเมื่อมีการเปิดรับนักท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าจะต้องย้ายที่อยู่แต่ก็ยังคงสามารถเข้ามาประกอบอาชีพในพื้นที่เมืองพุกามเก่าได้ เพียงแต่อาจจะต้องปรับเปลี่ยนในเรื่องของการเดินทาง ซึ่งแต่เดิมสามารถมาขายสินค้าบริเวณข้าง ๆ เจดีย์โดยเดินทางมาจากที่อยู่อาศัยใกล้ ๆ แต่ปัจจุบันต้องนั่งรถเข้ามา รวมถึงสินค้ายังมีการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย แต่เดิมสินค้าจะเป็นประเภท ดอกไม้ ธูป เทียนเป็นส่วนใหญ่ เพราะผู้ที่เข้ามากราบไหว้เจดีย์จะเป็นชาวเมียนมาร์เอง จึงไม่ได้จำเป็นในเรื่องของการซื้อของที่ระลึก แต่ปัจจุบันเมื่อมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามา สินค้าจึงไม่ได้มีแค่ดอกไม้ ธูป เทียนเท่านั้น แต่มีการขายของที่ระลึกให้กับท่องเที่ยวเที่ยวเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งจะเน้นไปในสินค้าที่เป็นของพื้นบ้าน เพราะผู้ที่มาพุกามจะชอบความเก่าแก่ วัฒนธรรม ดังนั้นการขายสินค้าพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสนใจในเมืองพุกาม

ภาพประกอบ 11 สินค้าที่ระลึกพื้นบ้านของพุกาม

ก่อนที่ชาวบ้านจะมาเปิดร้านค้าขายสินค้านั้น แต่เดิมประกอบอาชีพทำไร่ ทำนากันเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อมีการเปิดประเทศให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชาวบ้านจึงเข้ามาหารายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติแทน ด้วยการเปิดร้านขายของ เปิดร้านอาหาร โดยเฉพาะการเปลี่ยนมาทำเครื่องเขินแล้วนำไปขายให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ เนื่องจากเครื่องเขินเป็นสินค้าที่ค่อนข้างมีราคาสูงหากไปซื้อในโรงงาน ดังนั้นชาวบ้านจึงมาทำเครื่องเขินกันเองและนำไปขายตามตลาด ตามบริเวณข้างในวัดต่าง ๆ รวมถึงยังมีการขายหนังสือภาษาอังกฤษเป็นหนังสือท่องเที่ยว หนังสือประวัติศาสตร์ หรือข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับเมียนมาร์ เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจเกี่ยวกับประเทศเมียนมาร์ได้มาซื้ออ่านกัน หนังสือเหล่านี้เกิดจากการที่นักท่องเที่ยวได้มาถามทางชาวบ้านบ่อย ๆ เพราะพุกามเป็นพื้นที่ที่ซับซ้อน ลักษณะของเมืองจะมีเจดีย์มากมายและคล้ายคลึงกันไปหมด ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติหลงทางได้ ดังนั้นชาวบ้านจึงคิดได้ว่าควรจะทำหนังสือภาษาอังกฤษเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถอ่านเข้าใจได้และไปยังสถานที่ที่ต้องการได้ ในช่วงแรกจึงมีเพียงหนังสือท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ปัจจุบันมีการ

พัฒนาเพิ่มขึ้นโดยเพิ่มหนังสือประวัติศาสตร์และข่าวสาร ให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจอยากศึกษาหรือรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเมียนมาร์จริง ๆ

ภาพประกอบ 12 ขายหนังสือภาษาอังกฤษให้นักท่องเที่ยวและร้านเช่าจักรยาที่พุกาม

นอกจากนั้นการเปิดร้านเช่าจักรยานก็เป็นสิ่งที่ค้นพบจากนักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่ต้องการขี่จักรยาน ผู้ศึกษาได้พูดคุยกับชาวบ้านคนหนึ่ง ซึ่งเปิดร้านขายเครื่องเขินอยู่ที่ตลาด เธอเล่าให้ฟังว่าเคยมีชาวต่างชาติมาขอยืมจักรยานของคนข้างบ้านเธอ จากนั้นเพื่อนบ้านของเธอจึงคิดว่าหากเปิดร้านเช่าจักรยานอาจจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพราะนักท่องเที่ยวชาวยุโรปชอบการผจญภัย การขี่จักรยานชมเมืองจึงเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวยุโรปโปรดปรานมากที่สุด ดังนั้นเพื่อนบ้านของเธอจึงเริ่มเปิดร้านเช่าจักรยานที่หน้าบ้านเธอเองในเมืองพุกามใหม่ ด้วยการไปซื้อจักรยานมา 10 คันและให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเช่าไปขี่ชมเมืองได้ หลังจากนั้นหลาย ๆ บ้านที่พอจะมีเงินซื้อจักรยานหลายคันจึงเริ่มเปิดร้านเช่าจักรยานบ้าง เพราะนอกจากไม่ต้องเสียค่าเช่าพื้นที่แล้ว ยังได้รายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย และหากบ้านใครเปิดร้านขายของไปด้วย และหน้าบ้านเปิดให้เช่าจักรยานก็จะยิ่งเพิ่มรายได้มากขึ้นอีกด้วย นอกจากจักรยานแล้วมอเตอร์ไซค์ก็เช่นเดียวกัน เริ่มจากการที่นักท่องเที่ยวต่างชาติมาขอยืมมอเตอร์ไซค์ชาวบ้านและถามทางไปยังสถานที่ที่ต้องการไป พวกเขาจึงคิดได้ว่าน่าจะทำเป็นมอเตอร์ไซค์แท็กซี่สำหรับรับ-ส่งนักท่องเที่ยวต่างชาติไปยังสถานที่ต่าง ๆ หากสังเกตที่ตลาดยองอูจะพบว่ามีมอเตอร์ไซค์จำนวนมากจอดอยู่บริเวณหน้าตลาด ซึ่งเป็นมอเตอร์ไซค์ส่วนตัวของชาวบ้านก็จริง แต่ชาวบ้านเอาไว้สำหรับไปรับ-ส่งนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ข้อค้นพบเชิงเปรียบเทียบชุมชนพระธาตุอินทร์แขวนและชุมชนพุกาม

จากบทบาทและการปรับตัวของชุมชนต่อการเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติของพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามนั้น ผู้ศึกษาจะขอเปรียบเทียบความแตกต่างให้เห็นอย่างชัดเจน

ประเด็น	พระธาตุอินทร์แขวน	พุกาม
นักท่องเที่ยวต่างชาติ	นักท่องเที่ยวชาวเอเชียมีเยอะกว่านักท่องเที่ยวชาวยุโรป เนื่องจากความเชื่อ และค่านิยมทางสังคมของชาวเอเชียจะต้องการไปแสวงบุญ ในขณะที่ชาวยุโรปจะชอบการเดินทางชมเมือง วัฒนธรรม	นักท่องเที่ยวชาวยุโรปจะไปท่องเที่ยวที่พุกามมากกว่าชาวเอเชีย เนื่องจากชอบการผจญภัย การดูความเก่าแก่ วัฒนธรรม และพุกามเป็นเมืองเก่าแก่จึงน่าสนใจในการท่องเที่ยวของชาวยุโรป เพราะจะสามารถขี่จักรยานชมโบราณสถานรอบเมืองพุกามได้

บทบาทของคนในชุมชน		
โรงแรม	พระธาตุอินทร์แขวนมีโรงแรมที่อยู่บนพระธาตุเพียง 3 โรงแรมเท่านั้นที่จะบริการนักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนโรงแรมบริเวณทางเดินหมู่บ้านจะเป็นโรงแรมสำหรับคนเมียนมาร์ที่รัฐจัดการ ส่วนการเช่าเสื่อ ผ้าห่มสำหรับผู้ที่มาพักบนลานพระธาตุถึงแม้ค่าเช่าจะให้แก่วัด แต่ชุมชนจะเป็นผู้เข้ามาดูแล	โรงแรมที่พุกามส่วนใหญ่อยู่ที่พุกามใหม่ ส่วนโรงแรมที่อยู่พุกามเก่า จะเป็นโรงแรมที่มีราคาสูง เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการสัมผัสบรรยากาศเมืองเจดีย์อย่างใกล้ชิด ปัจจุบันพุกามมีการสร้างโรงแรมมากขึ้น ดังนั้นชุมชนพุกามคนใดที่มีรายได้สูงก็จะสร้างโรงแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ
การบริการร้านค้า	ร้านค้าส่วนใหญ่บนพระธาตุอินทร์แขวนจะขายสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งเป็นสินค้าที่ดัดแปลงมาจากกระแสนิยมในประเทศต่าง ๆ และมีราคาที่ไม่สูงมากนัก รวมถึงยังมีร้านอาหารที่เปิดให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้มานั่งรับประทานอาหารพร้อมกับดื่มชาและกาแฟได้	ร้านค้าที่พุกามจะนิยมขายของพื้นบ้าน เพื่อให้เห็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของพุกาม โดยเฉพาะเครื่องเขิน ซึ่งจะขายอยู่บริเวณทางเข้าวัด และตลาดยองอู สินค้าของพุกามจะมีราคาที่สูงกว่าพระธาตุอินทร์แขวน เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปจึงมีการขายสินค้าที่ราคาแพง สำหรับอาหารและเครื่องดื่มจะมีการขายอยู่หน้าวัดเป็นลักษณะร้านแบบรถเข็น แต่หากเป็นร้านอาหารสำหรับนั่งทานจะอยู่ที่พุกามใหม่และตลาดยองอู
การบริการในการเดินทาง	ด้วยความยากลำบากในการเดินทางเพื่อขึ้นไปยังพระธาตุอินทร์แขวน ชุมชนจึงมีส่วนช่วยด้วยการมีรถขนหมูมาบริการให้นักท่องเที่ยวต่างชาติขึ้นไปยังพระธาตุได้ง่ายขึ้น มีการบริการถือกระเป๋าให้นักท่องเที่ยวต่างชาติระหว่างที่ขึ้นและลงเขา	พื้นที่พุกามค่อนข้างที่จะซับซ้อนการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ จึงควรมีคนพื้นที่ช่วยในการเดินทาง ชุมชนจึงมีการบริการนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วยรถม้า รถสามล้อ มอเตอร์ไซค์แท็กซี่ รถสองแถว สำหรับนั่งไปยังสถานที่ต่าง ๆ หรือนั่งชมเมืองพุกาม และยังมีรถจักรยานเช่าสำหรับให้นักท่องเที่ยวต่างชาติขี่ชมเมืองได้ นอกจากนั้นเพื่อการชมเมืองพุกามโดยรอบจากมุมสูงได้ จึงมี

		บอลลูนสำหรับให้นักท่องเที่ยวต่างชาติชมวิวเมืองสวย ๆ ได้
การเช่าพื้นที่เพื่อตั้งร้านค้า	ร้านค้าขายสินค้าที่ระลึกที่พระธาตุอินทร์แขวนจะอยู่บริเวณทางไปหมู่บ้านของคนในชุมชน ซึ่งร้านค้าที่อยู่บริเวณติดกับลานบนพระธาตุจะต้องมีการเช่าพื้นที่ในราคา 7,000,000 จ๊าต หรือ 210,000 บาทต่อปี เพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว 1 ใน 5 ของมหาบูชาสถาน จึงทำให้มีราคาค่อนข้างสูง ชาวบ้านที่มาเปิดร้านขายบริเวณใกล้กับลานพระธาตุอินทร์แขวนจะต้องเสียค่าใช้จ่ายให้กับทางวัดในขณะที่ผู้ที่เปิดร้านหน้าบ้านตนเองไม่ต้องเสียค่าเช่า	ร้านค้าขายสินค้าที่พุกามจะอยู่บริเวณทางเข้าไปยังเจดีย์ต่าง ๆ ของเมืองพุกาม ซึ่งชาวบ้านต้องเช่าพื้นที่ในราคาเฉลี่ย 6,000,000 จ๊าตหรือ 180,000 บาทต่อปี สำหรับขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ แต่ละสถานที่ของพุกามจะเสียค่าเช่าพื้นที่แตกต่างกัน เช่น เจดีย์ชเวสิกองจะเสียค่าเช่าที่ราคาสูงกว่าเจดีย์วิหารอนันดา เนื่องจากเป็น1 ใน 5 มหาบูชาสถานที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมมา
การปรับตัวของคนในชุมชน		
ภาษา	คนในชุมชนมีการพัฒนาภาษาเอเชียมากกว่าภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะภาษาไทย เพราะคนไทยมากันมาก	คนในชุมชนพัฒนาภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาทางเอเชีย เพราะนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนมากเป็นชาวยุโรป
สินค้าที่ระลึก	พระธาตุอินทร์แขวนสินค้าค่อนข้างตรงกับกระแสนิยมในสังคมทั่วโลก เพราะคนในชุมชนจะศึกษาว่ากระแสนิยมของต่างประเทศคืออะไร เพื่อที่จะได้ขายสินค้าให้น่าสนใจ ตรงกับความต้องการของตลาด	พุกามจะขายของพื้นบ้าน เพราะผู้ที่มาเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปที่ชอบความเก่าแก่ ของพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ โดยเฉพาะเครื่องเขิน หุ่นตุ๊กตา เป็นต้น รวมถึงยังมีการพัฒนาขายหนังสือเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้อ่าน
การให้บริการนักท่องเที่ยว	คนในชุมชนพยายามที่จะเรียนรู้พร้อมกับปรับตัวในการบริการนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ รวมถึงยังเป็นการหารายได้	การบริการนักท่องเที่ยวส่วนมากของพุกามจะเป็นเรื่องของการเดินทาง เพราะพื้นที่ค่อนข้างซับซ้อน จึงควรใช้คนพื้นที่เป็นผู้นำทาง ชุมชนพุกามจะเรียนรู้

	เพิ่มเติมให้กับครอบครัวอีกด้วย เช่น ดูแลนักท่องเที่ยวตลอดเวลาที่อยู่บนพระธาตุอินทร์แขวน ทั้งถือของ ไปซื้อเครื่องสักการะบูชาให้ คอยระวังทางให้ และเป็นมัคคุเทศก์ให้ด้วย	จากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาว่าพวกเขาต้องการอะไร แล้วจึงนำมาคิดเป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้พร้อมกับการบริการนักท่องเที่ยว เช่น ความคิดร้านเช่าจักรยาน มาจากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ต้องการขี่จักรยานชมเมือง
การเดินทาง	มีรถขนหมูพานักท่องเที่ยวต่างชาติขึ้นไปยังพระธาตุอินทร์แขวน ซึ่งแต่เดิมจะต้องเดินขึ้นไปอย่างยากลำบาก และมีการช่วยนักท่องเที่ยวถือของ แบกเสลี่ยง เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสะดวกสบายมากขึ้นระหว่างที่เดินทางขึ้นไปยังพระธาตุ	หลังจากเปิดประเทศ ชุมชนต้องย้ายจากเมืองพุกามเก่าไปเมืองพุกามใหม่ ทำให้การเข้ามาเปิดร้านค้าที่พุกามเก่าบ้างก็ใช้รถสองแถวเหมาเข้ามา บ้างก็จะใช้รถมอเตอร์ไซค์ส่วนตัวเข้ามา และยังพัฒนายานพาหนะสำหรับพานักท่องเที่ยวไปชมเมืองพุกามมากขึ้น จากแต่เดิมที่มีเพียงแค่รถม้า ได้เพิ่มรถมอเตอร์ไซค์แท็กซี่ รถสามล้อ รถจักรยาน เพื่อรับ-ส่งนักท่องเที่ยวไปสถานที่ต่าง ๆ หรือเป็นมัคคุเทศก์พาชมเมือง
รายได้ของคนในชุมชน	ตั้งแต่มีการเปิดรับนักท่องเที่ยวหรือ 3 ปีที่ผ่านมานี้รายได้ของชุมชนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยส่วนมากแล้วรายได้ของคนที่นี่จะมาจากการช่วยนักท่องเที่ยวต่างชาติยกกระเป๋า แบกเสลี่ยง รองลงมาคือรายได้จากร้านค้าขายอาหาร และร้านค้าขายสินค้าที่ระลึก ตามลำดับ	ตลอดระยะเวลา 3 ปี คนในชุมชนได้รับรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการขายสินค้าที่ระลึกบริเวณในวัด โดยเฉพาะเครื่องเขินจึงทำให้คนในชุมชนหันมาทำเครื่องเขินเพื่อการค้าขายมากขึ้น และมีการขายหนังสือเป็นภาษาอังกฤษเพราะชาวยุโรปจะมาพุกามมาก จึงได้รายได้จากชาวยุโรปเป็นส่วนใหญ่

สรุปผลการศึกษาอุปสรรคปัญหา และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทและการปรับตัวของชุมชนต่อการเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ กรณีศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างพระธาตุอินทร์แขวนและพุกาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์ด้วยการสำรวจพื้นที่โดยรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกาม รวมถึงพูดคุยกับคนในชุมชนรอบและมัคคุเทศก์ในการศึกษาดูงานครั้งนี้ ซึ่งใช้เวลาในการเก็บข้อมูลที่พระธาตุอินทร์แขวนในเย็นวันที่ 25 และเช้าวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2557 และเก็บข้อมูลบริเวณพุกามในเย็นวันที่ 27 และครึ่งวันเช้าในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2557 พบว่าพระธาตุอินทร์แขวนจะมีนักท่องเที่ยวชาวเอเชียเยอะกว่าชาวยุโรป เนื่องจากความเชื่อ และค่านิยมทางสังคมของชาวเอเชียจะต้องการไปแสวงบุญ ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวยุโรปชอบที่จะไปพุกาม เพราะต้องการดูวัฒนธรรม โบราณสถาน ซึ่งพุกามเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีโบราณสถานมากมาย

บทบาทของคนในชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกาม ถึงแม้จะเหมือนกันในเรื่องของการให้บริการนักท่องเที่ยวต่างชาติ เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติมีความสะดวกสบายการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ แต่ก็มีการให้บริการที่แตกต่างกัน คือ พระธาตุอินทร์แขวนมีรถขนหมูพาขึ้นไปแสวงบุญที่พระธาตุ มีชาวบ้านแบกเสลี่ยง ช่วยถือของให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ รวมทั้งมีโรงแรม ร้านขายของที่ระลึก ร้านขายอาหาร ร้านกาแฟ ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้อย่างสะดวกสบาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังเป็นมัคคุเทศก์ที่คอยแนะนำดูแลนักท่องเที่ยวต่างชาติทุกคนเป็นอย่างดี ส่วนคนในชุมชนพุกามได้มีการสนับสนุนการท่องเที่ยวในเรื่องของยานพาหนะสำหรับการเดินทาง เช่น รถม้า จักรยานให้เช่า มอเตอร์ไซค์แท็กซี่ และสามล้อถีบ รวมทั้งชาวบ้านก็ได้คิดค้นบอลลูนขึ้นมาเพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้ให้ถึงภาพรวมที่สวยงามของพุกามอีกด้วย และตามวัดตามเจดีย์ต่าง ๆ ก็จะมีร้านขายของที่ระลึก เช่น เครื่องเขิน ตุ๊กตาหุ่น หรือร้านหนังสือท่องเที่ยวภาษาอังกฤษที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกมากขึ้นดังนั้นรายได้ของคนในชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนส่วนมากจึงมาจากการช่วยนักท่องเที่ยวต่างชาติยกกระเป๋า แบกเสลี่ยง แต่คนในชุมชนพุกามได้รับรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการขายสินค้าที่ระลึก และหนังสือภาษาอังกฤษให้นักท่องเที่ยวชาวยุโรป

การปรับตัวของคนในชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามมีความเหมือนกันที่ต้องการปรับตัวให้เหมาะสมกับกลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการหารายได้ให้กับตนเอง แต่มีวิธีการปรับตัวที่แตกต่างกัน ซึ่งคนในชุมชนพระธาตุอินทร์แขวนจะช่วยนักท่องเที่ยวถือของ โดยที่ไม่เรียกราคาเหมือนแต่ก่อน มีการฝึกภาษาเพื่อที่จะสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติให้เข้าใจ ร้านขายสินค้าที่ระลึกมีการพัฒนาสินค้าที่มีความทันสมัยมากขึ้น มีการพัฒนาอาหารเพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสามารถทานได้ ส่วนชาวพุกามเนื่องจากชาวบ้านต้องอาศัยอยู่ที่เมืองพุกามใหม่ จึงปรับเปลี่ยนในเรื่องของการเดินทางเข้ามาขายสินค้า แต่เดิมมีแต่ดอกไม้ ธูป เทียน ก็ได้เพิ่มสินค้าพื้นเมือง เช่น เครื่องเขิน ตุ๊กตาหุ่น เพื่อให้เห็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของพุกาม และขายหนังสือท่องเที่ยวภาษาอังกฤษให้นักท่องเที่ยวได้อ่านเข้าใจง่ายขึ้นนอกจากนี้ยังพัฒนาคิดค้นยานพาหนะใหม่ ๆ สำหรับการเดินทางชมเมืองพุกาม เช่น จักรยาน มอเตอร์ไซค์

ผู้ศึกษาเห็นว่าในอนาคตนักท่องเที่ยวทั้งชาวเอเชียและชาวยุโรปที่จะมาเที่ยวพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นคนในชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามควรมีการพัฒนาบทบาทและการปรับตัวต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติเหล่านั้นมากขึ้นด้วย เช่น พระธาตุอินทร์แขวนควรทำให้คนยกกระเป๋ามีความน่าเชื่อถือและปลอดภัยมากขึ้น ควรมีของที่ระลึกถึงแสดงความเป็นพระธาตุอินทร์แขวนมากขึ้น ส่วนชุมชนพุกามควรมีการปรับราคาสินค้าให้เหมาะสมกับทั้งนักท่องเที่ยวชาวเอเชียและชาวยุโรป เพื่อจะได้มีความเป็นกลางและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวชาวเอเชียได้ รวมถึงน่าจะมีการสาธิตการทำเครื่องเขิน ตุ๊กตาหุ่นในร้านขายของที่ระลึกตามเจดีย์สำคัญ ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เห็นกระบวนการทำที่น่าสนใจ ซึ่งอาจจะทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติต้องการซื้อสินค้ามากขึ้น

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้มีเวลาค่อนข้างจำกัดในแต่ละสถานที่ จึงย่อมเป็นธรรมดาที่ผู้ศึกษาจะต้องเจออุปสรรคปัญหาจากการศึกษาในครั้งนี้ โดยเฉพาะในเรื่องของภาษา การศึกษาด้วยการสังเกตอาจไม่ใช่เรื่องยากแต่ผู้ศึกษาจะต้องทำการสังเกตและตีความหมายจากการสังเกตนั้น ๆ การที่จะได้ข้อมูลรายละเอียดเชิงลึก เช่น รายได้ ความเปลี่ยนแปลง ภูมิหลัง ต้องใช้การพูดคุยกับชาวบ้านและมัคคุเทศก์ โดยในความเห็นของชาวบ้านและมัคคุเทศก์นั้นไม่ตรงกัน เพราะมัคคุเทศก์จะมองในมุมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ แต่ชาวบ้านจะมองในมุมของพวกเขา ผู้ศึกษาเคยขอข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติของพระธาตุอินทร์แขวน และพุกามจากมัคคุเทศก์ว่าที่ใดมีนักท่องเที่ยวต่างชาติมากกว่า คำตอบที่ได้ คือ พุกาม ซึ่งไม่ตรงกับสิ่งที่ผู้ศึกษาสังเกต แต่เมื่อไปถามชาวบ้านจากทั้งสองที่แล้วนำมาเปรียบเทียบกันจะพบว่า ที่พระธาตุอินทร์แขวนมีนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนมากกว่า นั่นจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาคิดว่าควรจะถามชาวบ้านดีที่สุด เพราะชาวบ้านจะเห็นนักท่องเที่ยวต่างชาติทุกวัน และด้วยความที่จะต้องยึดชาวบ้านเป็นหลัก การจะได้ข้อมูลมาจึงต้องสอบถามกับชาวบ้าน ต้องค่อย ๆ พูดและถามเพื่อให้เข้าใจตรงกัน รวมถึงต้องใช้เวลานานต่อ 1 คำถาม ถึงแม้จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลาง แต่ชาวบ้านไม่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ทั้งหมด มัคคุเทศก์จึงมีส่วนสำคัญในการช่วยค้นหาคำตอบให้ด้วยการเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอุปสรรคทางด้านภาษาเป็นปัญหาอย่างมากต่อการศึกษา หากไม่มีมัคคุเทศก์ที่จะคอยช่วยสื่อสารให้ การศึกษาครั้งนี้จะเป็นเรื่องที่ยากกว่าเดิมอย่างแน่นอน

นอกจากเรื่องของภาษาที่เป็นอุปสรรคแล้ว เวลาก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะการมาศึกษาดูงานที่ประเทศเมียนมาร์ในครั้งนี้มีเวลาค่อนข้างจำกัดอย่างมาก จะต้องเข้าไปศึกษาดูงานตามสถานที่ต่าง ๆ ก่อนแล้วจึงออกมาพูดคุยกับชาวบ้านได้ ซึ่งชาวบ้านที่ผู้ศึกษาไปพูดคุยด้วยนั้นมักจะอยู่ตามร้านค้ารอบสถานที่ท่องเที่ยว แน่นอนว่าผู้ศึกษาจะต้องหาข้อมูลแข่งกับเวลาจึงต้องมีการกระจายทีมเพื่อไปพูดคุยกับร้านค้าต่าง ๆ ก่อนจะนำข้อมูลมาสรุปรวมกัน และการได้ข้อมูลมานั้น บางทีอาจจะได้มาไม่ครบเพราะสื่อสารกันไม่เข้าใจบ้าง ชาวบ้านไม่อยากบอกบ้าง โดยเฉพาะเรื่องของค่าเช่าที่ ชาวบ้านจะรู้สึกไม่อยากตอบในเรื่องนี้ ดังนั้นในเรื่องของค่าเช่ามัคคุเทศก์จะเป็นผู้ช่วยผู้ศึกษาในการแอบถามให้ เพราะหากเป็นคนพื้นที่เหมือนกัน คุยภาษาเดียวกันย่อมทำให้ชาวบ้านรู้สึกมั่นใจและวางใจที่จะตอบคำถามเหล่านี้ และสำหรับข้อมูลที่ไม่ครบอื่น ๆ ในเมื่อไม่สามารถย้อนกลับไปยังสถานที่เดิมได้อีก ผู้ศึกษาต้องใช้วิธีในการค้นหาจากอินเตอร์เน็ต แต่ข้อมูลออนไลน์ไม่มีเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับชุมชน ซึ่งประเทศเมียนมาร์เพิ่งจะเปิดประเทศไม่นานนัก การเข้าไปศึกษายังค่อนข้างน้อยโดยเฉพาะเรื่องของ

ชุมชน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงต้องสอบถามข้อมูลจากมัคคุเทศก์แล้วนำมาวิเคราะห์ว่าข้อมูลนั้นจะน่าเชื่อถือได้มากเพียงใด หากมองในมุมของชาวบ้านแล้วข้อมูลนั้นจะเป็นอย่างไร

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าปัญหาอุปสรรคในการศึกษาค่อนข้างจะมีมาก แต่ก็สามารถผ่านไปด้วยดีด้วยความช่วยเหลือจากมัคคุเทศก์ ฉะนั้นหากใครต้องการไปศึกษายังประเทศเมียนมาร์หรือต่างประเทศก็ตามควรจะมีมัคคุเทศก์ที่สามารถสื่อสารกับผู้ศึกษาเข้าใจไปด้วยดีที่สุด เพราะจะทำให้ผู้ศึกษาได้รับข้อมูลกลับมาอย่างแน่นอน นอกจากนั้นการทำงานแข่งกับเวลาเป็นเรื่องที่สำคัญมาก จะต้องมีการวางแผนให้รอบคอบ มีการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มที่ดีเพื่อให้ได้ข้อมูลกลับมาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์และสามารถเป็นประโยชน์แก่คนอื่น ๆ ได้ต่อไป

สุดท้ายนี้ การศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นการดำเนินชีวิตของชุมชนรอบพระธาตุอินทร์แขวนและพุกามอย่างมาก ซึ่งแม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามามากน้อยเพียงใด แต่ชาวบ้านจะมีวิธีการคิดที่จะสนับสนุนการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการหารายได้ของตัวเอง และมีการปรับตัวต่อการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป การศึกษาชุมชนในครั้งนี้มีความน่าสนใจอย่างมาก เพราะทำให้เห็นมุมมองในการใช้ชีวิตใหม่ ๆ ของคนเมียนมาร์ที่พยายามต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาที่จะทำให้ตนเองต้องเผชิญกับความลำบากทางการเงิน โดยหันมาสนับสนุน ส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวใกล้กับชุมชนของตนและปรับตัวพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ที่จะมีต่างชาติเข้ามามากกว่าเดิม มีการพยายามคิดหาวิธีต่าง ๆ เอาใจนักท่องเที่ยวต่างชาติควบคู่ไปกับการหารายได้ของตัวเอง แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงแต่การเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติของรัฐที่จะมีความพร้อมในการสร้างให้ประเทศเมียนมาร์เป็นเมืองท่องเที่ยว แต่ชาวบ้านก็มีส่วนช่วยในการผลักดันการท่องเที่ยวในครั้งนี้ เพื่อให้ประเทศเมียนมาร์มีความพร้อมสามารถก้าวเข้าสู่เมืองท่องเที่ยวที่น่าสนใจแห่งหนึ่งได้

เอกสารอ้างอิง

อรวินท์ เมฆพิรุณ. (2556). *เที่ยวเมียนมาร์ซ่าอย่างอินดี้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดีพลัสในเครือบริษัทโปรวิชั่นจำกัด.

Luxury Travel Magazine. (2554). *Luxury Myanmar* Travel. Bangkok.

Wanderlust Magazine. (2556). *Wanderlust Travel Awards 2013: WINNERS ANNOUNCED*. UK.

บูรพา โชติช่วง. (2555). *ย้อนรอยอดีต :เมียนมาร์เปิดประตูอู่อารยธรรม เจดีย์แห่งพุกามสู่มรดกโลก*: คอลัมน์ภูมิบ้านภูมิเมือง สยามรัฐ.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2554). *รูปแบบการเขียนบทความ,งานสัมนาดีเด่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.

พระธาตุอินทร์แขวน 1 ใน 5 บูชาสถานของเมียนมาร์[ออนไลน์], เข้าถึงจาก http://travel.mthai.com/member-blog/63168.html

เที่ยวเมืองพุกาม ยลเสน่ห์ดินแดนแห่งเจดีย์สี่พันองค์[ออนไลน์], เข้าถึงจาก http://travel.thaiza.com

ข้อมูลสถิติของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศเมียนมาร์[ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 2556, เข้าถึงจาก http://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Burma

ข้อมูลสถิติปีงบประมาณของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศเมียนมาร์ [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 2556, เข้าถึงจาก http://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Burma

ข้อมูลท่องเที่ยวพุกาม [ออนไลน์], เข้าถึงจาก http://www.qetour.com/travel-guide/bagan-travel-guide.php

“เมียนมาร์” เนื้อหอม เมืองท่องเที่ยวดาวเด่นดวงใหม่แห่งอาเซียน [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 2556, เข้าถึงจาก http://www.manager.co.th/travel/viewnews.aspx?NewsID=9560000076488&TabID=3&

พระธาตุอินทร์แขวน [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 2556, เข้าถึงจาก http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TURONWIzVXdNakF6TURnMU5RPT0

โอกาสนักลงทุนไทยในธุรกิจท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวเนื่องในเมียนมาร์[ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 2555, อ้างอิงจาก http://www.thaifranchisecenter.com/download_file/files/group12120120704114603.pdf